

Απόστολος Πιερρής

Τα' Υδατα της Στυγός Φύση και Νόημα ενός Τόπου Παρουσίας του Αρχέγονου Υγρού

Χώρος και πνεύμα αλληλοσυναρτώνται στην ολοκληρία του είναι. Τόπος και πολιτισμός εκφράζουν την ίδια συστατική ιδέα. Η γεωγραφία είναι η πρώτη φανέρωση μιας ουσίας ως μορφής. Η Ελληνική αρμονία είναι το άνθος του σπόρου του βιώματος του Κάλλους που φυτεύθηκε στην Ελληνική φύση και βρήκε εκεί την ταιριαστή Τιθήνηση.

Η γένεση της Φιλοσοφίας έγινε εξ ύδατος. Ανεδύθη ο Λόγος εκ των αρχεγόνων υδάτων. Το ύδωρ ως πρώτη αρχή και ουσία του Κόσμου έλυσε το μυστήριο της ενότητας στην πολλαπλότητα, της σταθερότητας στη μεταβολή, της αναγκαιότητας στην ενδεχομενικότητα της κοσμικής ύπαρξης.

Ο Κόσμος είναι ολότητα, έχει τάξη και ρυθμό, και ως Κάλλος τελειότητας, ως όντως «Κόσμος», είναι αναγκαίος. Το υγρό στοιχείο δίνει τη βάση της πολλαπλότητας με τον μηχανισμό της αραιώσης (αήρ, πυρ) και πύκνωσης (στερεό). Η αναγκαιότητα του Κόσμου προκύπτει από το ότι το ύδωρ είναι η μοναδική έσχατη υπόστασή του. Επίσης, όπως το στερεό ισταται και καθίσταται, και όπως το αέριο διαχέεται κατά την εσώτερη φύση του, έτσι το υγρό ρέει. Η εγγενής ροϊκότητά του είναι η αρχή της κίνησης, της μεταβολής, και έτσι το θεμέλιο και ο νόμος του γίγνεσθαι.

Αυτήν τη ροϊκότητα πραγματοποιεί ο Ωκεανός, περιρρέων τη γη και ορίζων (ως ορίζοντας) αυτήν κατά τα κοινά όριά της με τον Ουρανό και τα Υποχθόνια του Άδη. Κατά τα Ορφικά ο Ωκεανός περιέχει και συνέχει την γη ελισσόμενος πέριξ αυτής (OF 115):

κύκλον δ ἀκαμάτου καλλιρρόου Ωκεανοῖο,
ὅς γαῖαν δίνησι πέριξ ἔχει ἀμφιελίξας.

Cf. Ορφικοί Ύμνοι, LXXXIII, 3:

ὅς περικυμαίνει γαῖης περιτέρμονα κύκλον.

Διονύσιος Περιηγητής, 27:

πάντη δ ἀκαμάτου φέρεται ρόος Ωκεανοῖο.

Λόγω της ροής του υγρού, ο Ωκεανός είναι αρχή πάσης κινήσεως και μεταβολής.

«Δηλοῦσι δὲ οἱ θεολόγοι [πρωτίστως με αυτόν τον όρο εννοείται ο Ορφέας] τὸν Ωκεανὸν

απάσης είναι κινήσεως χορηγόν». Πρόκλος, *Commentaria in Platonis Timaeum*, ad 40e, III, 180, 8 Diehl (= OF 116).

Με το υγρό ως πρώτη αρχή συνάγουμε και τη θεμελίωση της ρυθμικότητας του κοσμικού γίγνεσθαι. Το κοσμικό γίγνεσθαι είναι η ροή της ουσίας του κόσμου, του ύδατος ως πρώτης αρχής, και ο ρυθμός του κόσμου είναι ο νόμος της ροής της ρευστής ουσίας του.

Το υγρό ως εγγενώς ρευστό έχει φυσικά και συμβολικά χαρακτηριστικά που το καθιερώνουν στον ρόλο της πρώτης αρχής του κόσμου. Εξήγησα στο προηγούμενο Κείμενο Σκέψης τη συνέργεια αυτών των φυσικών και συμβολικών χαρακτήρων, επιμαρτυρόμενος και τον Αριστοτέλη.

Ένας ισχυρός συμβολισμός που επικαλείται και ο Αριστοτέλης είναι τα Ύδατα της Στυγός. Επήγαμε λοιπόν το προηγούμενο Σαββατοκύριακο να ανανεώσουμε την άμεση αισθηση της φυσικής υπόστασης αυτού του πνευματικού συμβολισμού.

Στην ανατολική πλευρά των Αροανίων (Χελμού) υπάρχει ένας τεράστιος ορεινός κατακόρυφος τοίχος, στο νότιο μέρος του οποίου δημιουργείται πελώρια πτύχωση το ίδιο απόκρημνη και υψηλή. Ως βραχώδες καταπέτασμα του Ναού της Φύσης, η πτύχωση σχίζεται από άνω έως κάτω με ένα τιτανικό ρήγμα που εμπνέει τη φρίκη των Ταρτάρων. Αριστερά βλέποντάς το καθώς ανεβαίνουμε το μονοπάτι προσπέλασης της βάσης των Στύγειων Υδάτων, η πτυχή επιπεδώνεται κάθετα σε τρομακτικό ύψος περίπου 200 μέτρων γυμνού βράχου. Από ωοειδή οπή στον βράχο ψηλά, απλησίαστη και ορώμενη μόνο από απέναντι ύψωμα στα δεξιά της βαθύτατης χαράδρας προς την οποία καταρρέουν και τα νερά από τη Στύγη, καταιωνίζεται το Υδωρ της Στυγός, λίγο (όχι ως καταρράκτης, αλλά ως βροχή σταλαγμών) όμως ισχυρό («όβριμο», Ομηρικός Ύμνος εις Ερμή, 519. Cf. Ησιόδος, Θεογονία, 785, όπου διάφορος γραφή έχει πολυόβριμον αντί του πολυώνυμον, υποδηλώνοντας ίσως (West) ένα αρχικό «Στυγός' ούριμον»), και ιδιαίτερα ψυχρό (Θεογονία, 786) και μυστηριώδες. Με τον αέρα διασπείρεται σε σταγονίδια τα οποία άλλοτε εμφανίζονται στον ανερχόμενο εκ του μακρόθεν ως ακίνητη υάλινη πλάκα, άλλοτε ως αυτοβούλως ποικίλως μετατιθέμενα και άλλοτε ως νέφος βροχής. Τα νερά πέφτουν σε βραχώδη βάση και καταπίνονται στη γη. Στα νότια της βραχώδους πλάκας το βουνό ψηλά κατατέμνεται αδρά και βαθειά σε απόκρημνους σχηματισμούς άγριας ομορφιάς. Η ορεινή πτύχωση έχει έκδηλα τα χαρακτηριστικά της ορογένεσης, με καμπύλες διαστρωματώσεις του βράχου σε τρομακτικούς ρυθμούς.

Το τοπίο του Μυχού της Στυγός είναι δεόμεστο. Έχει περιγραφεί ως “some of the most awesome scenery to be found anywhere” (M. West (ed.), *Hesiod's Theogony*, p. 371). Ο Ησιόδος (Θεογονία, 806) το περιγράφει ως «καταστύφελο χῶρο», τραχύ και αδρό: τοῖον' ἀρ' ὄρκον' ἔθεντο θεοὶ Στυγὸς' ἀφθιτον ὕδωρ,
ἀγύγιον· τὸ δ' ἵησι καταστυφέλου διὰ χώρου.

Είναι σαν να βρίσκεσαι στη δημιουργία της γης, στην ανάδυση του αρχέγονου βουνού από τα προαιώνια κοσμικά ύδατα, του Όρους από τον Ωκεανό, του γήινου φαλλού από την πρώτιστη πηγή παντός υγρού, του Ωκεανού από όπου προέρχονται κατ' ευθείαν τα Στύγεια Ύδατα.

Η Στυξ είναι φύση χθόνια, του κάτω κόσμου. Υφίσταται και στον Άδη. Ο Πανύασσις ομιλεί για το Στυγός ύδωρ που κατακλύζει τον Σίσυφο στον Άδη, μέρος της αιώνιας τιμωρίας του. Fr. 15 Bernabe:

ῶς' ἄρα μιν ἐιπόντα καταστέγασε Στυγὸς] ὕδωρ.

Η συμπλήρωση είναι πρακτικά βέβαιη λόγω των συμφραζομένων στην πηγή, που είναι Σχόλια στον Αντίμαχο από τον Πάπυρο P. Univ. Mediol. 17, του 2ου αιώνα μ. Χ., col. II 50

(ed. Vogliano):]ης Στυγὸς ὕδωρ. υποτίθεται ἐν Ἀιδου, καθάπερ καὶ Πανύασσ[ι]ς λέγων περὶ τοῦ Σισ[ύ]φου ἐν Ἀιδου [ό]ντος φησίν (καὶ ακολουθεὶ ο προμνημονευθεὶς στίχος). Εμφανίζεται λοιπόν η Στυξ σαν δισυπόστατη, στον Ἄδη καὶ στα Αροάνια. Δεν χρειάζεται όμως να την διπλασιάσουμε. Καὶ η ταυτοποίησή της ακόμη στα υποχθόνια παράγεται από την Αρκαδική φυσική της οντότητα. (Θα δούμε ότι το πρόσεξε ήδη ο Παυσανίας σε σχέση με τον Ὁμηρο).

Στην Ιλιάδα Θ, 369 τα στυγός Ύδατα ευρίσκονται στον Ἄδη, αλλὰ ἔχουν απόκρημνη ροή: οὐκ' ἀν μπεξέφυγε (sc. οἱ Ἡρακλῆς) Στυγὸς ὕδατος ἀπάλα ρέεθρα.

Η μυθολογία συνέδεσε ροές υποχθόνιες καὶ επιχθόνιες δια του Ωκεανού. Στην Ιλιάδα Ο, 36, ὅταν ορκίζεται η Ἡρα ενώπιον του Διός, το Ύδωρ της Στυγός είναι ενιαίος συμβολισμός δίπλα στη Γη καὶ τον Ουρανό:

ἴστω νῦν τόδε γαῖα καὶ οὐρανὸς ἐύρὺς ὑπερθεν
καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, ὃς τε μέγιστος
ὅρος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν.

Το νερό στάζει («κατειβόμενον»), καταιωνίζεται, δεν πέφτει σαν καταρράκτης, ὅπως ακριβώς στη φυσική του αναφορά.

Στον ἄλλο ὄρκο της Ἡρας (Ιλιάς Ξ, 271-9), η θεά πιάνει τη γη με το ἑνα χέρι, τη θάλασσα με το ἄλλο καὶ ορκίζεται στο «ἀάτον Στυγὸς ὕδωρ», στο απαραβίαστο Ύδωρ της Στυγός, επικαλούμενη τους Τιτάνες στον Τάρταρο. Έτσι την υποχρεώνει να ορκισθεί η Ἰρις για να βεβαιωθεί ότι θα επιτελέσει το υπεσχημένο :

΄ἄγρει νῦν μοι ὁμοσσον ἀάτον Στυγὸς ὕδωρ,
χειρὶ δὲ τῇ ετέρῃ μὲν ἔλε χθόνα πολυβότειραν,
τῇ δ ετέρῃ ἀλα μαρμαρέην, ἵνα νῶιν ἀπαντες
μάρτυροι ὡσ̄ οἰ ἐνερθε θεοὶ Κρόνον ἀμφὶ εόντες.

Πάλι πρόκειται για ενιαία υπόσταση, ἔστω καὶ με δυο φύσεις (!). Στην Οδύσσεια μάλιστα παρουσιάζεται η μυθολογική σύναψη των δυο συνιστωσών. Ο Κωκυτός ποταμός του Ἄδη είναι μέρος της Στυγός, Οδύσσεια, κ, 514:

Κωκυτός θ , ὃς δὴ Στυγὸς ὕδατός ἐστι ἀπορρώξ.

Κατά την Ιλιάδα, Β, 751-5, από τη Στύγα προέρχεται καὶ το νερό του Τιταρήσιου, Θεσσαλικού θεσπέσιου ποταμού που εκβάλλει στον Πηνειό:

οἵ τ ἀμφὶ ἴμερτὸν Τιταρήσιον ἐργ̄ ἐνέμοντο,
ὅς δ̄ ἐς Πηνειὸν προϊεῖ καλλίρροον ὕδωρ.
οὐδ ὁ γε Πηνειῷ συμμίσγεται ἀργυροδίνη,
ἀλλὰ τε μιν καθύπερθεν ἐπιρρέει ἡγύτ̄ ἔλαιον.
ὅρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ.

Η συνάρτηση Στυγός καὶ Ωκεανού εμφανίζεται στην Ιλιάδα εμμέσως, δια της ἐμφασης στην υγρή γένεση των πάντων. Το πλαίσιο του δεύτερου ὄρκου της Ἡρας (Ξ, 271 sqq.) περιλαμβάνει τη διπλή αναφορά στη γενετική πρωτοκαθεδρία του ζεύγους Ωκεανού καὶ Τηθύος (αντί του πιο ορθόδοξου Ουρανού καὶ Γης). Ξ, 245-6:

..... καὶ ἀν ποταμοῖο ρέεθρα

΄Ωκεανοῦ, ὃς περ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.

Ξ, 301-2:

΄έρχομαι ὄφομένη πολυφόρβοιο πείρατα γαιῆς,
΄Ωκεανὸν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν.

Στο ίδιο πλαίσιο, που υποδηλώνει εναλλακτική από την “ορθόδοξη” θεογονία, τονίζεται καὶ η δεόμεστη αυθεντία της Νυκτός. Ο Ζευς καταδιώκει για να τιμωρήσει τον Ύπνο, ο οποίος

γλυτώνει τα χειριστα καταφεύγων στο προαιώνιο Σκότος της Νυκτός· ο Ζευς αισθάνεται δέος να παραβιάσει τον πέπλο της. Ξ, 258-61:

...καὶ κεὶ μὲν (sc. τὸν Ὑπνον) ἀῖστον ἀπὸ ἀθέρος ἐμβαλε πόντῳ
(sc. ο Ζευς),

ἐι μὴ Νὺξ δμήτειρα θεῶν ἐσάωσε καὶ ἀνδρῶν
τὴν ικόμην φεύγων, ὃ δ' επαύσατο χωόμενός περ.
ἄζετο γὰρ μὴ Νυκτὶ θοῦ ἀποθύμια ἔρδοι.

Νυκτός αρχιθεσία, και υγρή γένεσις εξ Ωκεανού και Τηθύος των πάντων, και Στυξ,
συγκλίνοντα υποδηλώνουν Ορφική ρίζα.

Στον Ησίοδο η Στυξ προσωποποιείται ως η ηγεμονική των Ωκεανιδών. Ο Ωκεανός και η
Τηθύς γεννούν τους ποταμούς που τρέφουν τη γη, και τις Ωκεανίδες Νύμφες, που μαζί με
τον βασιλέα Απόλλωνα, και τους ποταμούς, αυξάνουν τους κούρους. Θεογονία, 337:
Τυθὺς δ' Ωκεανῷ ποταμούς τέκε δινήεντας

...

346-9:

τίκτε δὲ Κουράων ιέρὸν γένος, αἱ̄ κατὰ γαῖαν
'ἀνδρας κουρίζουσι σὺν Απόλλωνι ἀνακτί¹
καὶ ποταμοῖς, ταύτην δὲ Διὸς πάρα μοῖραν ἔχουσι,
Πειθὼ τ' Ἀδμήτη τέ λανθη τ' Ἡλέκτρη τε
κτλ.

361:

καὶ Στύξ, ή δὴ σφέων προφερεστάτη ἐστὶν αἴπασέων.

Και ακόμη περισσότερο η Στύγα γέννησε περιβόητο τετρακτύν τέκνων, τον Ζήλο, τη Νίκη,
το Κράτος και τη Βία. 383-5:

Στύξ δ' ἔτεκέ Ωκεανοῦ θυγάτηρο Πάλλαντι μιγεῖσα
Ζῆλον καὶ Νίκην καλλίσφυρον ἐν μεγάροισι
καὶ Κράτος ἡδὲ Βίην ἀριδείκετα γείνατο τέκνα.

(Ζήλος είναι η Δόξα, η Επιζηλία, όχι η ζήλεια, αλλά το αντικείμενο της ζήλειας).

Και όταν ο Ζευς, ηγεμονεύσας της Νέας των θεών Τάξης, ευρίσκετο στην αιχμή του
κινδύνου κατά τον αγώνα του εναντίον των παλαιών Τιτανικών θεών και του πατρός του
Κρόνου, και ζήτησε τη συνδρομή ὄσων από τις παλαιές, αρχέγονες Δυνάμεις θα ρίξουν το
βάρος τους υπέρ του για τη Νέα Τάξη, υποσχόμενος την τήρηση των εξουσιών τους και την
ύψωση της τιμής τους, η Στυξ με τα τέκνα της πρώτη προσεπικούρησε ακολουθώντας τη
συμβουλή του πατρός της Ωκεανού. Από τότε η ιερά τετρακτύς της Στύγειας γέννας
παρεδρεύει αχωρίστως στον θρόνο του Διός, ουδέ αποστατεί. 386 sqq.:

τῶν (sc. των τέκνων της Στυγός) οὐκ ἐστὶ ἀπάνευθε Διὸς δόμος,
οὐδὲ τις ἔδρη,

οὐδὲ οδός, ὅππῃ μὴ κείνοις θεὸς ηγεμονεύει,
ἀλλ ἀιεὶ πάρ Ζηνὶ βαρυκτύπῳ εδριόωνται.

ώς γὰρ ἐβούλευσε Στύξ ἀφιτος Ωκεανίνη

390 ἡματι τῷ, ὅτε πάντας Ὀλύμπιος ἀστεροπητῆς
ἀθανάτους ἐκάλεσσε θεοὺς ἐς μακρὸν Ὀλυμπον,
ἔιπε δ , ὃς ἀν μετὰ εἰὸ θεῶν Τιτῆσι μάχοιτο,
μὴ τιν ἀπορραισειν γεράων, τιμὴν δὲ ἔκαστον

ἐξέμεν ἦν τὸ πάρος γε μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσι.

395 τὸν δ ἔφαθ , ὅστις ἀτιμος υπὸ Κρόνου ἡδ ἀγέραστος,

τιμῆς καὶ γεράων ἐπιβησέμεν, ή θέμις ἐστίν.

ἢλθε δὲ ἄρα πρώτη Στὺξ ἀφθιτος Οὐλυμπόνδε
σὺν σφοῖσιν παιδεσσι φίλου διὰ μήδεα πατρός·
τὴν δὲ Ζεὺς τίμησε, περισσά δὲ δῶρα ἔδωκεν.

400 αὐτὴν μὲν γὰρ ἔθηκε θεῶν μέγαν ἐμμεναι ὄρκον,
παιδας δὲ ἡματα πάντα εօῦ μεταναιέτας εἰναι.

ὡς δὲ ἀύτως πάντεσσι διαμπερές, ὡς περ υπέστη,
ἐξετέλεσσ· αὐτὸς δὲ μέγα κρατεῖ ἡδὲ ἀνάσσει.

Ο Κόσμος ριζώνεται πάνω από το αρχέγονο Χάος, εκεί όπου ευρίσκονται οι πηγές και τα πέρατα Γης και Ταρτάρου και Πόντου και Ουρανού. Πύλες μαρμάρινες και χάλκινο κατώφλι και τείχος κλείνουν την είσοδο στο Χάος. (Εναρμόνισα τη συνέχεια του κειμένου που είναι τεταραγμένη στη χειρογραφική παράδοση):

736=807 ἐνθα δὲ Γῆς δνοφερῆς καὶ Ταρτάρου ἡερόεντος
Πόντου τὸν ἀτρυγέτοιο καὶ Ουρανοῦ ἀστερόεντος

εξείης πάντων πηγαὶ καὶ πείρατε ἔασιν,

739=810 ἀργαλέ εύρωεντα, τὰ τε στυγέουσι θεοὶ περ.

811 ἐνθα δὲ μαρμάρεαι τε πύλαι καὶ χάλκεος ὄυδὸς
ἀστεμφής, ρίζησι διηνεκέεσσιν ἀρηρώς,
ἀυτοφυής· πρόσθεν δὲ θεῶν ἔκτοθεν απάντων

814 Τιτῆνες ναίουσι, πέρην χάεος ζοφεροῖο.

740 χάσμα μεγάλον, οὐδὲ κε πάντα τελεσφόρον ἐις ἐνιαυτὸν
οῦδας ἵκοιτε, ἐι πρῶτα πυλέων ἐντοσθε γένοιτο,
ἀλλὰ κενένθα καὶ ἐνθα φέροι πρὸ θύελλα θυέλλης

743 ἀργαλέῃ δεινὸν δὲ καὶ ἀθανάτοισι θεοῖσι.

Εκεί, στις ρίζες του Κοσμικού Συστήματος, ριζώνει και ο Ωκεανός που περιβάλλει και συσφίγγει και ορίζει και συνέχει τον Κόσμο, ελισσόμενος περὶ γην και θάλασσαν. Από δέκα μοίρες του Ωκεανοῦ οι εννέα περιτρέχουν τον ορίζοντα και εν συνεχείᾳ τροφοδοτούν δια των ποταμών την εσωτερική θάλασσα (Μεσόγειο). Μια μοίρα συνιστά τη Στύγα που κατοικεί μυθολογικά εκεί, στις κοινές ρίζες των πάντων. Άλλα και εδώ, σε αυτὴν την περίπτωση, όπως στον Όμηρο ανωτέρω, η κατοικία της στα υποχθόνια κέντρα του παντός, περιγράφεται με τους όρους της φυσικής Στυγός των Αροανίων.

775 ἐνθα δὲ ναιετάει στυγερὴ θεὸς ἀθανάτοισι,

δεινὴ Στύξ, θυγάτηρ ἀφορρόου Ωκεανοῖο

πρεσβυτάτη· νόσφιν δὲ θεῶν κλυτὰ δώματα ναιὶ

μακρῆσιν πέτρησι κατηρεφέ· ἀμφὶ δὲ πάντῃ

κίοσιν ἀργυρέοισι πρὸς οὐρανὸν ἐστήρικται.

Υψηλός και απόκρημνος βράχος («μακρῆσιν πέτρησι κατηρεφέ»). Το πανύψηλο, τεράστιο καταπέτασμα με το τρομερό ρήγμα που περιέγραψα παραπάνω αποδίδεται ως σειρά κιόνων που φθάνουν τον ουρανό. «Αργυροί» κίονες, ο βράχος που λαμποκοπά στον ήλιο σε σχέση με το καταμαύρισμα, όπου καταιωνίζεται το παντοδύναμο νερό. (Μαυρονέρι είναι η λαϊκή ονομασία των Υδάτων της Στυγός). Επίσης, τον Φεβρουάριο είδε ο πρίγκηψ Pückler (Südöstlicher Bildersaal, ii, 203f.) τον παγωμένο καταρράκτη σαν «δυο παγοκαρφιά να κρέμονται στον βραχότοιχο» (Bölte, Real Enzyklopädie, IVA, p. 458). Και ο Frazer (Pausanias, IV, 250 ff.) γράφει: «Λέγεται ότι όταν κάποιο σύννεφο ακουμπάει στην κορυφή του γκρεμού, το καταιωνίζομενο νερό φαίνεται να πέφτει κατ' ευθείαν από τον ουρανό». Όταν γεννάται έρις και νείκος μεταξύ των αθανάτων, και ψεύδος λέγεται από τους Αγνούς

Ολύμπιους, ο Ζευς στέλνει την αγγελιαφόρο Ίριδα να φέρει σε χρυσό κύπελλο το ψυχρό νερό από τη Στύγα για να ορκιστούν την αλήθεια οι διηστάμενοι πάνω στον Μέγα Όρκο (780 sqq.). Το άγιο, φρικτό νερό καταρρέει σταλαγματί, από υψηλό, απόκρημνο βράχο. Ξεκινάει από τα ριζά του Κόσμου, το ένα δέκατο του ρόου του Ωκεανού και πέφτει από την τεράστια πέτρα. Τα άλλα εννέα δέκατα της Ωκεάνειας ροής καταλήγουν, δια των ποταμών, τέκνων του Ωκεανού, στη θάλασσα.

782 ὄπιοτέ̄ ἔρις καὶ νεῖκος̄ εν̄ αθανάτοισιν̄ ὄρηται,
καὶ ρ̄ ὅστις ψεύδηταῑ Ολύμπια δῶματ̄ ἔχόντων,
Ζεὺς δέ τε̄ ίριν̄ ἐπεμψε̄ θεῶν μέγαν̄ ὄρκον̄ ενεῖκαι
τηλόθεν̄ εν̄ χρυσέῃ̄ προχόῳ̄ πολυώνυμον̄ ὕδωρ,
ψυχρόν̄, ὅ τ̄ εκ̄ πέτρης καταλείβεταῑ ήλιβάτοιο
υψηλῆς̄ πολλὸν̄ δὲ υπὸ χθονὸς̄ εύρυοδείης̄
εξ̄ ιέρου ποταμοῦ ρέει διὰ νύκτα μέλαιναν̄,
Ωκεανοῦ κέρας, δεκάτη δ̄ επὶ μοῖρα δέδασταῑ.
εννέα μὲν περὶ γῆν τε καὶ εύρεα νῶτα θαλάσσης
δίνης̄ αργυρέης ειλιγμένος̄ ἐις ἀλα πίπτει,
η̄ δὲ μὶ̄ εκ̄ πέτρης προρέει, μέγα πῆμα θεοῖσιν̄.

Το Στύγειον ύδωρ είναι βλάβη για τους θεούς, γιατί όποιος επιορκήσει επί αυτού τον πιάνει κώμα για ένα ολόκληρο Μέγα Ενιαυτό. Χωρίς νέκταρ και αμβροσία, χωρίς πνοή και ομιλία, κείται βαρύτατα ασθενής σαν νεκρός. Και μόλις περάσει ο Μέγας Ενιαυτός, πρέπει να εκτελέσει χαλεπούς άθλους, μακριά από τη θεία κοινωνία, για εννέα ακόμη χρόνια. Μόνον τότε, το δέκατο έτος, ξανασυμμετέχει στις πανδαισίες των αθανάτων.

793 ὃς κεν τῆς̄ επιορκον̄ απολλείψας̄ επομόσσῃ̄
αθανάτων οἱ̄ ἔχουσι κάρη νιφόεντος̄ Ολύμπου,
κεῖται νήμτμος τετελεσμένον̄ ἐις̄ ενιαυτόν̄.
οὐδέ ποτ̄ αμβροσίης καὶ νέκταρος̄ ἔρχεταῑ ἀσσον̄
βρώσιος̄, ἀλλὰ τε κείταῑ ἀνάπνευστος καὶ ἀναυδος̄
στρωτοῖς̄ εν̄ λεχέεσσι, κακὸν δ̄ επὶ κῶμα καλύπτει.
ἀντάρ̄ επὶ ην νοῦσον τελέσει μέγαν̄ ἐις̄ ενιαυτόν̄.

800 ἀλλος̄ δ̄ εξ̄ ἀλλου δέχεταῑ χαλεπώτερος̄ ἀεθλος̄
εἰνάδετες̄ δὲ θεῶν̄ απαμείρεταῑ ἀιὲν̄ εόντων,
οὐδέ ποτ̄ ες̄ βουλὴν̄ επιμίσγεταῑ οὐδ̄ επὶ δαῖτας̄
εννέα πάντ̄ ἔτεᾱ δεκάτω δ̄ επιμίσγεταῑ αὔτις̄
εῖρας̄ ες̄ αθανάτων οἵ̄ Ολύμπια δῶματ̄ ἔχουσι.
τοῖον̄ ἀρ̄ ὄρκον̄ ἔθεντο θεοὶ̄ Στυγὸς̄ ἀφθιτον̄ ύδωρ
ἀγύγιον, τὸ θ̄ ἵησι καταστυφέλου διὰ χώρου.
(Ἀφθιτον̄ ύδωρ, το δημώδες «αθάνατο νερό»).

Το δόγμα της τιμωρίας των Ολυμπίων έχει Ορφική ρίζα. Cf. Servius, Commentaria in Vergilii Aeneidem, 6, 565: fertur namque ab Orpheo (OF 295) quod dii peierantes per Stygem paludem novem [ἡ novem milibus κατά ἀλλα χειρόγραφα] annorum spatio puniuntur in Tartaro. unde ait Statius (Thebais, VIII, 30) "et Styx periuria dirum arguit". Cf. Εμπεδοκλῆς 31 DK B115 = 8 Pierris.

«Απολλείψας» στον στίχο 793, υποδηλώνει ότι ο όρκος των θεών λάμβανε χώρα με λοιβή του ύδατος της Στυγός. Χύνοντάς το ιεροτελεστικά επικαλείσαι τη δύναμή του που θα σε τιμωρήσει αν ψεύδεσαι και επιορκείς. Η λοιβή και άλλες θυσίες ήταν συνηθισμένη ιεροπραξία στους τελετουργικούς όρκους. Στον Κριτία του Πλάτωνα 120A-B μέρος των

χοών πίνεται, αλλά αυτό δεν είναι απαραίτητο να εννοηθεί εδώ. Εν συνεχεία όμως ασφαλώς κατόπιν, το φοβερό του άγιου και φρικτού νερού θα νοηματοδότησε την απαγόρευση πόσεως του. Αν και κατά μια τοπική παράδοση που μνημονεύει ο C.T. Schwab, Arkadien, (1852), p. 16, όποιος πιει το νερό της Στυγός την κατάλληλη μέρα του χρόνου μπορεί να γίνει αθάνατος.

Στους Ομηρικούς Ύμνους το Στυγός Ύδωρ, όρκος θεών, είναι «ἀμείλικτον» (Ύμνος ἐις Δήμητραν, 259) και «όβριμον» (Ύμνος ἐις Ἐρμῆν, 519). Ο όρκος της Λητούς είναι ακριβώς σαν τον πρώτο της Ἡρας στην Ιλιάδα (Ο, 36-8), Υμνος ἐις Ἀπόλλωνα, 84-6. Εισάγεται όμως επι πλέον ο συμβολισμός ότι η Στυξ ήταν μεταξύ των Νυμφών και των Θεαινών με τις οποίες έπαιζε η Περσεφόνη όταν την απήγαγε ο Άδης (Υμνος ἐις Δήμητραν, 423). Τα ονόματα των Ωκεανίδων, στους ίδιους στίχους (με την παράλειψη ενός και την πιθανή απουσία της Αθηνάς και της Αρτέμιδος που εμφανίζονται στο ίδιο Ομηρικό χωρίο), αναφέρονται και ως Ορφικά ἐπη στον Πάπυρο του Βερολίνου (P. Berl.), OF 49 = Fr. 387 Bernabé. Αλλά ο Παυσανίας τα γνωρίζει και αναγνωρίζει ως Ομηρικά, iv, 30, 4. Υπόκειται κοινή παράδοση με την Αρπαγή να γίνεται στην όχθη του ορίζοντος Ωκεανού, εκεί όπου Γη, Ουρανός και Άδης συναντώνται. Ιδέες, εικόνες και δακτυλικοί ρυθμοί μεταφέρονταν από ἐπος σε ἐπος, όπως στον μύθο του Πάλλαντος, συζύγου της Στυγός κατά τον Ησιόδο και κατά ποίημα αναφερόμενα στον πανάρχαιο Λίνο, την γνησιότητα του οποίου αμφισβητεί πάντως ο Παυσανίας (VIII, 18, 1 = Linus 90F Bernabé).

Ο συμβολισμός της υγρότητας παίρνει νέο βάθος με την ερμηνεία των ΝεοΠυθαγορείων που εβλεπαν στη Στύγα τη δύναμη του σπέρματος.

«Κάνταυθα πολὺς ο' Νουμήνιος [fr. 36 Des Places] καὶ οἱ τὰς Πυθαγόρου μίπονοίας ἔξηγούμενοι, καὶ τὸν παρὰ μὲν τῷ Πλάτωνι [Πολιτεία, 621a] ποταμὸν Ἀμέλητα, παρὰ δὲ τῷ Ησιόδῳ καὶ τοῖς Ὀρφικοῖς τὴν Στύγα, παρὰ δὲ τῷ Φερεκύδῃ [DK7 B7 = fr. 87 Schibli] τὴν ἐκροήν ἐπὶ τοῦ σπέρματος ἐκδεχόμενοι».

Πορφύριος, Πρὸς Γαύρον, 2, 2, 9 (34, 26 Kalbfleisch) = Fr. 344 Bernabé = OF 124.

Το Ύδωρ της Στυγός ήταν και ανθρώπινος φρικτός όρκος σε ιδιαίτερες περιπτώσεις. Αν ελάμβανε χώρα εγίνετο επί τόπου. Ο Ηρόδοτος πληροφορεί, περιγράφων και ακριβώς τη φυσική παρουσία της Στυγός (VI 74):

«...καὶ δὴ καὶ ἐς Νώνακριν πόλιν πρόθυμος [sc. ο Κλεομένης] ἦν τῶν Ἀρκάδων τοὺς προεστῶτας ἀγινέων ἐξορκοῦν τὸ Στυγὸς ὕδωρ. ἐν δὲ ταύτῃ τῇ πόλι λέγεται ἐίναι υπὲρ Ἀρκάδων τὸ Στυγὸς ὕδωρ, καὶ δὴ καὶ ἐστι τοιόνδε τι. ὕδωρ ὄλιγον φαινόμενον ἐκ πέτρης στάζει ἐς ἄγκος, τὸ δὲ ἄγκος αἰμαστῆς τις περιθέει κύκλος. η δὲ Νώνακρις, ἐν τῇ η πηγὴ αὗτη τυγχάνει ἐοῦσα, πόλις ἐστὶ τῆς Ἀρκαδίης πρὸς Φενεῷ».

Το άγκος είναι η κλεισούρα κάτω του καταιωνιζομένου ύδατος. Περιεβάλλετο υπό ιερού περιβόλου εκ λίθων. Η Νώνακρις πρέπει να έκειτο περί τη θέση του χωριού Μεσορρούγγη (μεταξύ Σόλου και Περιστέρας), όπως είχε προτείνει ο Leake (Travels in the Morea, vol. III, pp. 169-70). Είχε δει εκεί στα χέρια χωρικού γυναικείου μαρμάρινο ειδώλιο, χωρίς τα πόδια, με πόλο ή καλάθι στο κεφάλι (άρα μια μυστηριακή θεότητα). Είχε βρεθεί στο ποτάμι του χωριού το 1806. Η Νώνακρις έκειτο εις ερείπια εγκαταλειμμένη ἡδη επί Στράβωνος και Παυσανία. Μιλώντας για το ύδωρ Στυγός γράφει ο Παυσανίας (VIII, 17, 6):

«τὸ μὲν δὴ ἀρχαῖον η' Νώνακρις πόλισμα ἦν Ἀρκάδων, καὶ ἀπὸ τῆς Λυκάονος γυναικὸς τὸ ὄνομα ἐιλήφει· τὰ δὲ ἐφ' ημῶν ἐρείπια ἦν, οὐδὲ τούτων τὰ πολλὰ ἔτι δῆλα. τῶν δὲ ἐρειπίων οὐ πόρρω κρημνός ἐστιν υψηλός· οὐχ ἔτερον δὲ ἐς τοσοῦτον ἀνήκοντα υψους ὄιδα. καὶ ὕδωρ κατὰ τοῦ κρημνοῦ στάζει· καλοῦσι δὲ Έλληνες αὖτὸ μόνον Στυγός».

Τον εντυπωσιάζει το τρομερό ἐξαρμα του πέτρινου τοίχου, του υψηλότατου κρημνού που

περιέγραψα εξ αρχής. Δεν γνωρίζει άλλο τέτοιο πελώριο φυσικό τοίχο – και είχε περιοδεύσει πολλά μέρη και τόπους. Χαρακτηρίζει επίσης το νερό ότι στάζει, δεν είναι καταρράκτης. Και μάλιστα τονίζει ότι με την περιγραφή που κάνει επ' αυτού του χαρακτηριστικού ο Όμηρος είναι σαν να έχει δει το ύδωρ της Στυγός (18, 2):

«μάλιστα δὲ τῆς Στυγὸς τὸ ὄνομα’ες τὴν ποίησιν’επεισηγάγετο Όμηρος. ἐν μὲν γε Ἡρας ἐποίησεν ὄρκω,

’ίστω νῦν τόδε γαῖα καὶ οὐρανὸς ἐυρὺς ὑπερθεν

καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ύδωρ.

ταῦτα μὲν δὴ ἐποίησεν αἵ’ ἀν’ ἵδων’ες τὸ ύδωρ τῆς Στυγὸς στάζον».

Μνημονεύει, χωρίς, σωστά, να προβληματίζεται, ότι στον Όμηρο και ο Τιταρήσιος ποταμός είναι από τη Στύγα, και στον Άδη το ύδωρ της Στυγός υφίσταται (18, 2-3).

Ακριβώς όπως και σήμερα, αναφέρει ο Παυσανίας (18, 4):

«τὸ δὲ ύδωρ τὸ ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ τοῦ παρὰ τὴν Νώνακριν στάζον’εσπίπτει μὲν πρῶτον’ες πέτραν υψηλὴν, διεξελθὸν δὲ διὰ τῆς πέτρας’ες τὸν Κρᾶθιν ποταμὸν κάτεισι».

Πράγματι το καταιωνίζομενο ύδωρ πέφτει σε μεγάλο επικλινή βράχο, χάνεται μέσα σε σαρώδη χώματα, θα οδηγείται στο παρακείμενο βαθύ ρέμα και εκείθεν στον Κράθι.

Ο Baehr (δεύτερη έκδοση του Ηροδότου, 1859, σελ. 329) συνδυάζων τις περιγραφές αυτοπτών νεότερων περιηγητών (Schwab, Beulé, Vischer, Ραγκαβή) επισημειώνει ευστόχως τον χαρακτήρα της άγριας μεγαλοπρέπειας, δέος εμποιούσης, του τόπου:

universa regio tristem praebat adspectum adeoque horrendum, saxis nudis in altum exaurantibus parvumque spatium relinquentibus, ubi consistere possis, rupibus praecipitibus undique inclusus: natura fere emortua videtur, altissimum regnat sileptum, nulla re interruptum: omnia utique sic comparata sunt, ut mirum in modum animum afficiant eundemque horrore sacro quodam percutiant. Ipsa vero saxa, de quibus aqua alterius fontis praecipi cursu delabitur, nigrum adspectum cum vulgo praebeant, hinc loci nomen nunc fertur Mavroneri s. Mauronero, i.e. aqua nigra. Pervenit ad hunc locum Schwab itinere trium fere horarum per fauces facto inde a vico, cui nomen Solos, meridiem versus adscendens.

Μέχρι και οι τρεις περίπου ώρες της ορειβασίας είναι σωστές. Προ πάντων το ιερό δέος του χώρου.

Την ιερή φρίκη, διάσταση σκοτεινότερη του άγιου δέους, τονίζει ο μύθος στον Επιμενίδη (όπως μας πληροφορεί ο Παυσανίας VIII, 18, 2) ότι η Στυξ εμίγει με τον Πείραντα και γέννησε την τερατώδη Έχιδνα.

Επιμενίδης Fr. 52 Bernabé = DK 3 B6 = FrGrH 457F5 = Colli 8 [B 13]. Πείρας (= Πείραρ, Πείρας) είναι το Πέρας, το όριο, με όλη την πολυδύναμη φύση του που έχω επανειλημμένα αναπτύξει.

Το τρομερό των παλαιών πρωταρχών εκφράζει και το επίθετο ὡγενία για τη Στύγα. Ο Ησίοδος (Θεογονία, 361), είδαμε, ομιλεί για το “Στυγὸς’άφθιτον ύδωρ / ὡγύγιον”, και ο Αντίμαχος (Fr. 114 Matthews) ανέφερε κατά πάσαν πιθανότητα το “ωγυγί]ης Στυγὸς ύδωρ” ή “ωγενί]ης Στυγὸς ύδωρ”. Ο Παρθένιος (Supplementum Hellenisticum, Fr. 621 = Fr. 11 Lightfoot) έχει:

σὺν τῇ ἐγὼ Τηθύν τε καὶ ὡγενίης Στυγὸς ύδωρ.

Το λήμμα προέρχεται από τον Στέφανο Βυζάντιο, όπου εξηγείται (p. 705.14 Meineke):

“Ωγενος, ἀρχαῖος θεός, ὅθεν ὡγενίδαι καὶ ὡγένιοι ἀρχαῖοι”. Cf. Ηρωδιανός I, 180.12 Lentz.

Εταυτίζετο με τον Ωκεανό, ως την πρωταρχή της γενέσεως. Ο Ησύχιος, λέγει s.v.

“Ωγενίδαι· Ωκεανίδαι, Ωγὴν γὰρ Ωκεανός. ὡγένιον· παλαιόν”.

‘Ωγὴν Ωκεανὸς ως ο παλαιὸς τῆς γενέσεως. Και ασφαλώς έτσι θεωρείτο ἡδη από τον

Φερεκύδη τον Σύριο (DK7 B2, B4).

Την φρικτή αγιότητα του αρχεγόνου ύδατος της Στυγός συνόδευε η ολέθρια ιερότητά του.

Γράφει ο Στράβων (VIII, 8, 4, 389C):

«περὶ Φενεὸν δὲ εστὶ καὶ τὸ καλούμενον Στυγὸς ὕδωρ, λιβάδιον ὄλεθροις ὕδατος νομιζόμενον ιέρον».

«Λιβάδιον» από την λιβάδα, διότι καταλείβεται, στάζει, καταιωνίζεται.

Όταν ο Leake (1806) περιόδευσε την περιοχή και επισκέφθηκε τη Στύγα, οι χωρικοί του Σόλου, του Μεσορρουγιού και της Περιστέρας δόξαζαν ότι τα καταρρέοντα «μαυρονέρια» ή «δρακονέρια» είναι ολέθρια εκεί που πέφτουν, αλλά όχι στο παρακείμενο ρέμα της Στύγας, ούτε στον Κράθι στον οποίο αυτό το ρέμα εκβάλλει μέσα από βαθύ φαράγγι (Travels in Morea, vol. 3, p. 167).

Ο Παυσανίας αναφέρει διεξοδικά τη θανατηφόρα και καταστροφική δράση των Υδάτων της Στυγός: VIII, 18, 4 – 6:

«θάνατον δὲ τὸ ὕδωρ φέρει τοῦτο καὶ ἀνθρώπῳ καὶ ἄλλῳ ζῷῳ παντὶ. λέγεται δὲ ότι γένοιτό ποτε ὄλεθρος ἀπὸ ἀυτοῦ καὶ ἀλεῖν, οἱ τοῦ ὕδατος ἐπιιον πρῶτον. χρόνῳ δὲ ὑστερον ἐγνώσθη καὶ ἐι δὴ τὸ ἄλλο πρόσεστι τῷ ὕδατι τῶν ἐς θαῦμα ηκόντων. Υαλος μὲν γε καὶ κρύσταλλος καὶ μόρρια καὶ ὅσα ἐστὶν ἀνθρώποις ἄλλα λίθου ποιούμενα, καὶ τῶν σκευῶν τὰ κεραμεᾶ, τὰ μὲν ὑπὸ τῆς Στυγὸς τοῦ ὕδατος ρήγνυται· κεράτινα δὲ καὶ ὀστέϊνα σιδηρός τε καὶ χαλκός, ἔτι δὲ μόλυβδός τε καὶ κασσίτερος καὶ ἀργυρος καὶ τὸ ἡλεκτρον ὑπὸ τούτου σήπεται τοῦ ὕδατος. τὸ δὲ ἀυτὸ μετάλλοις τοῖς πᾶσι καὶ οἱ χρυσὸς πένονθε· καίτοι γε καθαρεύειν [γε] τὸν χρυσὸν ἀπὸ τοῦ ιοῦ ἢ τε ποιητρια μάρτυς ἐστὶν ἡ Λεσβία καὶ ἀυτὸς οἱ χρυσὸς ἐπιδείκνυσιν.

Ἐδωκε δὲ ἄρα οἱ θεὸς τοῖς μάλιστα ἀπερριμμένοις κρατεῖν τῶν υπερηρκότων τῇ δόξῃ. τοῦτο μὲν γάρ τὰ μάργαρα ἀπόλλυσθαι πέφυκεν ὑπὸ τοῦ ὄξους· τοῦτο δὲ τὸν ἀδάμαντα λίθων ὄντα ἰσχυρότατον τοῦ τράγου κατατήκει τὸ αἷμα. καὶ δὴ τὸ ὕδωρ οὐ δύναται τῆς Στυγὸς οἴπλην ἵππου βιάσασθαι μόνην, ἀλλὰ ἐμβληθὲν κατέχεται τε υπὸ ἀυτῆς καὶ οὐ διεργάζεται τὴν οἴπλην. Εἰ δὲ καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου συνέβη τὴν τελευτὴν διὰ τοῦ φαρμάκου γενέσθαι τούτου, σαφῶς μὲν ὄνκ όιδα, λεγόμενον δὲ όιδα».

Στα ζώα πινόμενο το ύδωρ της Στυγός επιφέρει θάνατο. Το διεπίστωσαν πρώτα σε μερικές αίγες που το ἐπαθαν. Τα ζώα το αποφεύγουν. Θανατηφόρα τοξικό είναι και στον ἀνθρωπο. Λέγεται ότι ο Μ. Αλέξανδρος φαρμακώθηκε με το νερό της Στύγας. Η τοξικότητά του συνοδεύεται από μεγάλη διαλυτική ικανότητα. Γυαλί, κρύσταλλος, πορσελάνη (ή ημιπολύτιμος λίθος), λίθινα αγγεία και κεραμικά, όλα σπάζουν αν περιλάβουν το ἀγιο νερό. Κέρατα, οστά και μέταλλα σήπονται από αυτό. Ακόμη και ο χρυσός, η ευγενέστερη ουσία που δεν μιαίνεται και δεν πάσχει γιατί δεν συγχρωτίζεται με καμία άλλη. (Αν και στον Όμηρο, η Ίρις φέρνει το όβριμο νερό σε χρυσούν αγγείο για να ορκισθούν επ' αυτού οι θεοί. Πάντως πλην της πολυτιμότητας, ο χρυσός εδώ υποδηλώνει ἡδη την πεποίθηση ότι τα μέταλλα διαβιβρώσκονται από τα προαιώνια ύδατα). Όπως όμως σε άλλες περιπτώσεις η φύση ἔκανε ώστε χαμηλής αξίας ουσίες να είναι ισχυρότερες από πολλές πολυτίμητες, όπως τα μαργαριτάρια λιώνουν από το ξίδι και τα διαμάντια να τα κατατήκει το αἷμα του τράγου, ἔτσι και το φρικτό νερό μπορεί να το κρατήσει αλώβητη η οπλή του ιππου. Έτσι λέγεται ότι δηλητηρίασαν τον Μ. Αλέξανδρο στη Βαβυλώνα.